

Sumer ve Türk Dilleri Arasındaki Söz Dizimi ve Bazı Eklerin Benzerlikleri Üzerine Bir Değerlendirme

L. Gürkan Gökçek*

Oğuzhan Abacı**

ORCID: 0000-0002-1974-7476

ORCID: 0000-0001-9823-3109

Öz

Sumerliler eski Mezopotamya'nın kadim kavimlerinden biridir. Aşağı yukarı 3200'lerde yazıyı bularak medeniyet tarihinin en önemli keşiflerinden birini yapmışlardır. Kullandıkları çivi yazısı kendilerinden sonra gelen birçok kavim tarafından benimsenmiş ve böylece Ön Asya dünyasının birçok bilinmeyeninin gün ışığına çıkmasına vesile olmuşlardır. Sumerlilerin dilleri üzerinde yapılan araştırmalar Sumercenin eklemeli dillerin en eski temsilcisi olduğunu ortaya çıkarmıştır. Yine Elamlıların, Anadolu'da Hurrilerin ve Hattilerin, MÖ 1. Binyıl'da Doğu Anadolu'da yaşayan Urartuluların Sumerce gibi eklemeli bir dil yapısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Günümüz toplumlarının dillerinden Moğolcanın, Fincenin, Macarcanın ve Türkçenin de aynı kökten geldiği görülmektedir. Bununla birlikte Sumerce'den Türkçeye geçen pek çok kelime bulunmaktadır. Türkçeye yansıyan unsurlar sadece kelimerle sınırlı değildir. Bazı gramer kurallarının da Türkçe ile benzerlikleri söz konusudur. Sumerce henüz tam olarak anlaşılmamakla beraber, bu dil üzerinde yapılan araştırmalar devam etmekte ve yeni bulgular ortaya konmaktadır. Sumerce'de, bir ismi niteleyeceği zaman sıfatların genellikle

* Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü.

E-posta: kuregen@hotmail.com

** Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Tarih Bölümü.

E-posta: abaci.o@hotmail.com

isimden sonra kullanıldığı görülse de Türkçedeki yapıya benzer durumlarla da karşılaşırız. Bunun haricinde ismin hal eklerinin benzerlikleri söz konusudur. Sumerce'de ismin varış halinin eki olan, zaman ifadelerine “kadar” anlamı katan *-še/-eše* ekinin Türkçede de nerdeyse aynı şekil ve görevle kullanıldığı görülmektedir. Tamlama eki olarak kullanılan *-ak* ekinin durumu da bundan farklı değildir. Yönelme eki *-ra*, çıkma veya ayrılma hal eki *-ta*, bulunma hal eki *-a*, yön gösterme halinin eki, denkleştirme (veya benzetme) halinin eki olan *-gim* de bunların Türkçe karşılıkları ile benzerlik gösteren unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Sumerce, dil, dilbilgisi, sıfatlar, ismin halleri, benzerlik

Gönderme Tarihi: 10/11/2018

Kabul Tarihi:10/12/2018

An Evaluation of Syntactic and Some Suffixal Similarities Between the Sumerian and Turkish Languages

Abstract

Sumerians are one of the earliest peoples of Mesopotamia. Finding the cuneiform writing system at around 3200 BC, they made one of the most important discovery of the civilization history. The writing system they used was adopted by many other peoples and thus the Sumerians helped us to shed light on many unknown facts of the Near Eastern world. Researches on the language of Sumerians revealed that the Sumerian was the earliest representative of the agglutinative languages. It is now understood that also the language of Elamites, the language of Hurrians and Hattis living in Anatolia, and that of Urartians having lived in today's Eastern Anatolia of Turkey in the 1st millenium BC had an agglutinative language structure like Sumerian. Additionally, such languages as today's Mongolian, Finnish, Hungarian and Turkish appear to come from the the same origin. In parallel with this, there are now lots of Sumerian words that are verified to live in Turkish. The reflected elements from Sumerian to Turkish is not only limited to words. That some grammatical principles of Sumerian is similar to those of Turkish is also the case. With the fact that Sumerian has not been fully understood, the studies on this language still continue and so new findings are revealed. Even though the adjectives follow the nouns while qualifying a noun in Sumerian, some other structures as in Turkish are seen. Sumerce'de, bir ismi niteleyeceği zaman sıfatların genellikle isimden sonra kullanıldığı görülse de Türkçedeki yapıya benzer durumlarla da karşılaşırız. The terminative case marker *-še/-eše* which adds an "until" meaning to time expressions seem to be in use with almost the same form and the same function. In addition, the genitive case marker *-ak*, dative case marker *-ra*, ablative-instrumental case marker *-ta*, locative case marker *-a*, equative

case marker *-gim* (=gin₇) are also similar in terms of grammatical use and appearance compared to their Turkish counterparts.

Keywords: Sumerian, Language, Grammar, Adjectives, Case Markers, Similarity

Received Date: 10/11/2018

Accepted Date: 10/12/2018

Анализ соответствий синтаксиса и некоторых окончаний шумерского и турецкого языков

Резюме

Шумеры - одно из древних племен Месопотамии. Примерно в 3200 гг. до н.э. придумав письменность они сделали одно из самых важных открытий в истории культуры. Клинопись, которую они использовали была заимствована многими народами, жившими после них и таким образом помогла пролить свет на некоторые тайны Древней Азии. Исследования шумерского языка выявили, что шумерский язык является самым старым представителем агглютинативных языков. Выясняется, что языки тех же язык эламитов, хурритов и урарту, живших в Восточной Анатолии в 1 тысячелетии до н.э., как и шумерский язык были агглютинативными. Стало ясно, что современный монгольский, финнский, венгерский и турецкий языки произошли от одного праязыка. Вместе с этим имеется много слов перешедших в турецкий язык из шумерского языка. Элементы перешедшие в турецкий не ограничиваются только словами. Послужат примером и некоторые грамматические правила в турецком языке. Несмотря на то, что шумерский язык полностью стал понятен, исследование этого языка продолжается и делаются новые открытия. Нередкое использование временного свойства прилагательного после существительного в шумерском языке прослеживается и в турецком языке. Помимо этого, нужно отметить схожести и в падежных окончаниях существительных. В шумерском языке есть окончание направительного падежа -še/-eše, со значением «до», почти в такой же форме с такой же функцией оно используется и в турецком языке. Точно также и используется окончание -ak, используемого в качестве окончания родительного падежа. Окончание дательного падежа -ga,

окончание отложительного или исходного падежа –ta, окончание местно-направительного падежа и окончание сравнительного (или сопоставительного) падежа –gim, все эти элементы похожи на имеющиеся эквиваленты в турецком языке.

Ключевые слова: шумерский язык, язык, языкознание, прила

Получено: 10/11/2018

Принято: 10/12/2018

Giriş

Dillerin kökeni ile ilgili çalışmalar çivi yazılı tabletlere kadar uzanmaktadır. Bu bağlamda Sumerce birçok dil için dayanak noktası olmuştur. Özellikle Türkçenin de dahil olduğu dillerin Sumerce ile benzerliği 19. yüzyıldan beri tartışılmaktadır. Sumerlilerin dili eklemeli bir dildir. Ekler, kelime köklerinin önüne veya arkasına gelse bile kelime kökü Sami dillerinde olduğu gibi değişime maruz kalmaz, asıl yapısını korur. Sumerce dilbilgisi kurallarının oturduğu kabul edilen dönem ise, nerdeyse onların yazıyı keşfetmelerinden bin yıl sonrasına denk düşer. Gramer kurallarının seçilebildiği bu dönem aynı zamanda Sami etkileşiminin de açıkça görülebildiği dönemdir.

Sumerceyle ilişkisi üzerinde durulan dillerden birisi de Türkçedir. Görünen o ki, iki dilin birbiriyle muhtemel ilişkisi sorgulanırken genellikle onların söz veya ses benzerliğini ele alan saptamalar üzerinde durulmuştur. Bu meyanda Fritz Hommel'in ve Osman Nedim Tuna'nın çalışmaları büyük önem arzeder.¹ Görüldüğü kadarıyla, mevcut kaynaklarımız arasında, bahse konu iki dili söz ve biçim bilgisi yönünden en kapsamlı ele alan çalışma ise Eratalay'ın doktora çalışmasıdır.² Buna rağmen, Sumerce'nin Türkçeye ilişkisi bakımından tam bir tahlilinin yapıldığını söylemek mümkün değildir. Gramer kurallarının her hangi iki dil arasındaki ilişkinin düzeyini belirlemede daha sağlam ipuçları ortaya koyacağı aşikârdır. Her ne kadar Sumercenin gramer yapısı ve kuralları ile ilgili bazı belirsizlikler bulunsa da, bu dilin

¹ Fritz Hommel, "The Sumerian Language and Its Affinities". *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, New Series, 3. Cilt, sy. 18*, (1886): 351-363.; Osman Nedim Tuna, konuyla ilgili bir başka çalışmada Sumerce ile Türkçe arasında benzer veya denk elliden fazla kelimenin varlığı ortaya konmuştur (Bkz. *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990.; Salih Çeçen-L. Gürkan Gökçek, "Sumerce'de Kültür Tarihimize Dair İzler", *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 1. Cilt, sy. 1, 2005: 1-7.

² Süleyman Eratalay, *Sümerce ile Türkçe'nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Açından İncelenmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Van, 2014.

Türkçe gramer yapısı ile benzerliklerinin olduğu görülmektedir. Bu benzerlikleri sıfat, zarf ve ekleri mukayese etmek suretiyle gösterebiliriz.

Sumerce'de Sıfatların İsimlere Göre Konumu

Dünya üzerinde yer alan her dilin ya da dil grubunun diğer dillerden ayrılmasını sağlayan birtakım özellikleri bulunur. Bunlar yapısal özellikler olduğu gibi dizimsel özellikler de olabilir. Dillerin fonetiği, morfolojisi, leksem yapısı ve söz dizimi (syntax) her dilin ve dil ailesinin özelliğine dair birtakım bilgiler sunmaktadır. Bu anlamda bir dizge olan dilin diziliminde yer alan unsurlar söz dizimi bağlamında önem taşımaktadır. Türkçeyle ilgili geleneksel anlayışla hazırlanan dilbilgisi çalışmalarında kelime grubu olarak adlandırılan bu yapılar çoğunlukla iki veya daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu topluluk olarak tanımlanmıştır.³ Karahan tarafından kelime grubu bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi olarak ele alınmaktadır.⁴ Türkçedeki sözcük/kelime gruplarında yöneten asıl bir unsur vardır ve bu unsur genelde sonda bulunur.

Bir kelime grubunun unsuru olan sıfatlar, birlikte kullanıldığı adları tarif ederek onların niteliği hakkında bilgi verirler. Ayrıca isim soylu sözcükler olarak yüklem kendisi olabilirler.⁵ Bunun yanında Sumerce'de sıfatların kendi başlarına bir cümle ögesi sayılıp sayılmayacağı, sıfat kabul edilen bir sözcüğün tek başına isim veya bağlaç benzeri bir söz türü olup olmayacağı hususunda kesin bir görüş yoktur. Sıfatları cümlenin bağımsız öğelerinden biri olarak kabul edenler olduğu gibi fiillerin bir alt grubu olarak

³ Seçil Hirik, "Öbek Yapılarda Yönetim", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10, sy. 1, (2017): 390-391.

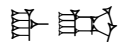
⁴ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları. 2010, 39.

⁵ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi*, 3.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009, 336.

benimseyenler de bulunur.⁶ Thomson, fiil olarak da kullanılan sıfatları düzenli fiiller grubundan sayar.⁷ Kaldı ki Sumerce’de sayısı 10’u geçmeyecek kadar sıfat vardır. Sıfatların bu denli az olmasının nedeni Sumerce’de isimlerden veya fiillerden sıfat türetecek bir sistemin olmamasıdır.⁸ Bununla birlikte sıfatlar isimden sonra gelir ve bu durum Sumerce ile Türkçe arasında belirgin bir fark olarak kabul edilir. Fakat bu genellemenin tersine bazı örneklerde, aynı Türkçedeki gibi sıfatın isimden önce geldiği durumlar da vardır. Özellikle GAL “büyük, baş” sıfatının belirgin biçimde isimlerden önce bir çok kez kullanıldığına şahit olmaktayız. Dolayısıyla bazı tamlamalarda gördüğümüz GAL, sıfatların yeri hususunda yeniden değerlendirilmesi gereken dikkat çekici bir örnek olarak önümüzde durmaktadır. Aşağıdaki örneklerde GAL, ismi tanımlayıcı ve tamamlayıcı olarak sıfat göreviyle kullanıldığında isimden önce gelmektedir.

Ör. 1

Gal-simug: Baş nalbant

Simug “maden ustası, nalbant” anlamındaki kelime ile yapılan sıfat tamlaması, MÖ 2500-2000 aralığına ait belgelerde simug-gal şeklinde 7 kez kullanılmıştır. Fakat aynı anlamda kullanılan bu tamlamanın Erken Hanedan devrinden Eski Babil Devrine dek yazılmış tabletlerde 11 kez gal-simug şeklinde geçtiği görülmektedir.⁹ Bu tamlamanın ağırlıklı olarak Türkçedeki

⁶ Dietz Otto Edzard, *Sumerian Grammar*, Leiden-Boston: Brill, 2003, 47.

⁷ Marie-Louise Thomson, *The Sumerian Language: An Introduction to Its History and Grammatical Structure*, C.10, Copenhagen: Akademik Forlag, 1984, 112.

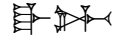
⁸ Abraham Hendrik Jagersma, *A Descriptive Grammar of Sumerian*, Doctoral Thesis, Faculty of the Humanities, Leiden University, 2010, 267.

⁹ Er Hanedan Dönemi (ED IIIa) metinleri: (OIP 099, 069: o v' 10). Ebla metinleri: gal-simug (MEE 03, 003 + MEE 03, 004: r ii 12) gal-simug (MEE 03, 043: o viii 3b) gal-simug (MEE 03, 043: o viii 4b). Eski Akad metinleri: [gal]-simug (VN 6: b 10) gal-simug (VN 6: c 10) gal-simug (VN 6: d 10) gal-¹simug¹ (VN 6: e 10) gal-simug (YOS 01, 12: f 16) Eski Babil metinleri: gal-[simug] (AO 00337: b 10) ¹gal¹-simug (AO 00337: f 11).

sıfat yapısı ile aynı yazılmasına rağmen (GAL.UMUM) ilgili kaynaklarda simug-gal şeklinde değerlendirilmesi tartışmaya açıktır.

Ör. 2

Gal-nagar: Baş dülger, baş marangoz

Bu ifadenin MÖ 2500-2000 aralığında *nagar-gal*   şeklinde Eski Akad döneminde 2 kez geçtiği görülmektedir. Ancak bu meslek adının Er Hanedan IIIb tabletlerinde GAL-NAGAR şeklinde yazıldığını da görüyoruz.¹⁰

Ör. 3

Gal-zadim: Baş taş ustası

Tek başına *zadim* MÖ 3000-2500 aralığında 60 kez, 2500-2000 aralığında 62 kez ve MÖ 2000-1500 aralığında 3 kez geçmektedir. *Zadim-gal* ise bir kez Er hanedan dönemi belgelerinde (ED Lu A 105) geçmektedir.¹¹ Bununla birlikte *gal-zadim* şeklinde yazıldığı görülen 5 örnek vardır.¹²

Aşağıdaki metinde de görüldüğü üzere *gal* doğrudan bir meslek erbabını tanımlamak için kullanılmaktadır.¹³ Sıfat, yine bu örnekte de isimden önce yer almıştır.

¹⁰ ED Lu A: 102. Early Dynastic IIIa, Thematic Word Lists.

Bkz. <http://oracc.museum.upenn.edu/dcclt/sux>. †gal¹-nagar (OIP 099, 061 o vi 22), gal-¹nagar¹ (OIP 099, 069 o v). Ayrıca karşı. ePSD.

¹¹The Electronic Pennsylvania Sumerian Dictionary (ePSD), 2018.

Bkz. <http://oracc.museum.upenn.edu/dcclt> (ED Lu A: 105), (MEE 03, 003 + MEE 03, 004: r ii 11), (YOS 01, 12: f 15), (MS 2319/6: 1), (AO 00337: f 10).

¹³ FAOS 05/2, AnNip 24, A. veya Anonymous Nippur 24,

<http://oracc.museum.upenn.edu/etsri/sux> Metnin İngilizcesi: To Ninnisig, Luma, the chief stone-cutter, dedicated this (vessel/plaque). (05.28.2018).

Ör. 4

𒀭 𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭 𒀭𒀭𒀭

^dnin-nisig lum-ma gal zadim a-mu-ru

“^dNinisinig’e, Luma, baş taş ustası adadı (Bunu).”

Ör. 5

Unud: Sığır çobanı

𒀭𒀭

MÖ 3000-2500 aralığında 104 kez, MÖ 2500 aralığında 599 kez, MÖ 2000-1500 aralığında 17 kez geçtiği görülen *unud*, ED Lu A 92 numaralı metinde GAL AB₂.KU 𒀭𒀭 𒀭𒀭 şeklinde geçmektedir. O halde, unud ile görülen GAL işaretinin yeri de diğerlerinden farklı değildir.

Metinlerde GAL ile yapılan tamlamalara en yaygın örneklerden biri de *lu+gal*’dir (𒀭𒀭𒀭). Adam+büyük olarak yazılan ve “kral” olarak çevrilen ifade görüleceği üzere iki farklı işaretten oluşmaktadır. Ancak burada da dikkati çeken durum, kelimenin yazılışında *gal* işaretinin baş tarafa yazılmasıdır. Sumerce tabletlerde bu duruma benzer başka örnekler de vardır. “Müziyen” *balan+gal* (𒀭𒀭𒀭) ve “memur, resmi görevli” *kin+gal* (𒀭𒀭𒀭) şeklinde geçen kelimelerin işaretlerinde görüleceği üzere *gal* yine baştaadır.

Sumerce’de sıfatların dizilimi ile ilgili genel yargıyı gözden geçirmemizi sağlayacak benzer başka örnekler de mevcuttur:

im tur > tur im > 𒀭𒀭 𒀭𒀭 “küçük tablet” (veya kil, çamur)¹⁴

šid meš > meš šid > 𒀭𒀭 𒀭𒀭 “genç yazıcı”¹⁵

Yukarıda verdiğimiz örneklerde görüleceği üzere Sumerce’de sıfatların dizimi, kabul edilen kuralın tersinedir. Şüphesiz bu örnekler mevcut kuralın değişimini sağlayacak kadar çok değildir. Ancak Sumerce’deki kabul

¹⁴ ED Lu A: 36.

¹⁵ ED Lu A: 47.

edilen kuralın Sami dilleri ile uyum gösterdiğini ve dolayısıyla Sumercenin Sami dillerinin etkisinde kalabileceği veya en azından Sumercenin erken dönemlerinde bu yapının Türkçedeki gibi olabileceğini düşünmek gerekir.

Zarf ve Zarflardaki Benzerlikler

Zarf, bir eylemi, bir sıfatı, bir ilgeci, bir bağlacı ya da kendi türünden bir başka ögenin anlamını etkileyerek, onu kesinleştirir veya kısıtlar. Bu yüzden *belirteç* denilir.¹⁶

Sumerce’de zarf, fiil ekleriyle, sıfatlarla ve isim öbekleriyle oluşturulur.¹⁷ Ne var ki sıfat veya fiil köklerine getirilen eklerle türetilen zarfların sayısı nerdeyse bir elin parmakları kadardır.¹⁸ Zarfların *-eš(e)*, *-bi*, *-bi-eš*, *-e* ve *-ta* ekleriyle yapıldığı görülür. Her hangi bir ek almaksızın kullanılan ve zarf yerine geçen kelimeler dahi bulunur. Bu eklerden özellikle *-eš(e)*, *-e* ve *-ta* ekleri Türkçedeki eklerle benzerliği bakımından dikkat çekmektedir.¹⁹

Ör. 6

𒄀 𒄁 𒄂 𒄃 *gal-le-eš*

kallavi, büyükçe; çokça, fazlasıyla”. (gal = büyük, çok.)

𒄀 𒄁 𒄂 *da-ré-eš*

“daima; sonsuzca, sonsuza kadar”²⁰ (da-re = ebedi, sonsuz)

𒄀 𒄁 𒄂 *zi-dè-éš*

¹⁶ “Ör. *Kardeşim bugün geliyor. Öğretmen güzel konuştu. Elbette gidecek.*” tümcelerindeki *bugün*, *güzel*, *elbette* sözcükleri. Bkz. Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü 2*. Baskı, İstanbul: Multilingual, 2007, 35.

¹⁷ Jagersma, *A Descriptive Grammar of Sumerian*, 83.

¹⁸ Daniel A. Foxvog, *Introduction to Sumerian Grammar*, Berkeley: University of California, Haziran 2011, 51.

¹⁹ Jagersma, 85; Thomson, *The Sumerian Language*, 66.

²⁰ Thomson, 66. ePSD, “forever” yani daima kelimesinin karşılığını *du-ri₂* (Akk. *dūru*) şeklinde vermiştir.

“doğruca, düzgünce; haklı bir şekilde”. (zi.d = doğru, düzgün; haklı)²¹

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere “varış halinin eki” şeklinde adlandırılmasından başka “zarf yapan ek” olarak da adlandırılan *-eš(e)* eki, zarf türü kelimeleri oluşturmak için sıfat ve fiillerle bir araya getirilmiştir.²² Öyleyse, Türkçe’de zarf yapan *-CE* eki Sumercedeki *-eš(e)* ekinin bir yansıması olarak değerlendirilmeye müsaittir.

Ör. 7

𐎠𐎡 𐎠𐎡𐎢 𐎠𐎡𐎢𐎣

a-na-šè

1 2

= ne için, n’için; neden.

1) a-na: ne (soru zarfı)

2) -šè: için (edat)

Bu yapının da, soru zarfı olarak Türkçede nerdeyse aynı şekilde korunduğu gözden kaçmaz. Sumerce’deki *a-na-šè* ifadesi Türkçede birebir karşılığıyla “ne için” şeklinde mevcuttur.

Türkçedeki “arkasından, sonra” zarfının Sumerce’de aynı yapıyla kurulu olduğu görülür. Türkçenin sondan eklemeli bir dil olması, dolayısıyla hâl eklerini sona alması ve bu eklerden ayrılma ile bulunma hâllerinin ses olarak benzer yapıda olması dikkat çekicidir.

Ör. 8

𐎠𐎡𐎢𐎣 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤 𐎠𐎡𐎢𐎣𐎤𐎥

eger₃-bé-ta

1 2 3

= arkası(n)dan

²¹ Jagersma, 283.

²² *Gal*, *sud* ve *ul* birer sıfat olmalarının yanında fiil olarak da anlam taşırlar.

- 1) eger₅: arka, geri.
- 2) bé: iyelik zamiri eki (onun)
- 3) ta: -den/-dan eki

Dolayısıyla yukarıdaki sözün bileşenleri *arka* + *sı [n]* + *-da(n)* şekliyle “arkasından, sonraları, sonra” anlamına gelerek Türkiye Türkçesindeki zarf yapısını karşılamaktadır.

Ör. 9

𒂗 𒂗 𒂗 𒂗 𒂗 *šà-ga-ni-ta* (şag.ani.ta)

“kalb-i-ile, kalben, kalbinden; kalpten; isteklice”.

𒂗 𒂗 *lipiš-ta*

“öfke ile, öfkeden”.²³

Ör. 10

𒂗 𒂗 *itu-da* itu: ay > “ayda, her ay, aylık”.

𒂗 𒂗 *u₄-da* u₄ : gün > “gün içinde; -dığında; bugün”.

𒂗 𒂗 *u₄-dè* u₄ : gün > “gündüz(leyin)”.²⁴

Yukarıda Sumerce örneklerde geçen *-da* eki Türkçe zarflarda gördüğümüz *-da* ekiyle aynı görevi üstlenmiştir. Diğer taraftan *-da* eki Sumerologlarca yön gösterme halinin eki olan *-e* ile açıklanır. Yani, *itu* “ay” ve *u* “gün” kelimeleri aynı zamanda *itud* ve *ud* şeklindedir. Dolayısıyla *-a/-e*’nin bulunma hal eki olduğu kabul edilir (*itu.d-a*, *u₄.d-a*). Bu durumda bile Sumerce’de gördüğümüz bulunma hal ekinin Orhon Abidelerinde geçen “üze

²³ Foxvog, *Introduction to Sumerian Grammar*, 58.

²⁴ Foxvog, 58.

gök tengri = üstte gök tengri” ifadesindeki *-a/-e* bulunma hal ekiyle aynı görevi üstlendiği görülür.²⁵

Zarfların yapısına bakıldığında, günümüz Türkçesindeki *-ça/-çe*, *-da/-de* ve *-dan/-den* ekleri yerine Sumerce’de *-eš*, *-e* ve *-ta* eklerinin kullanılmış olması iki dil arasındaki alışverişi veya yakınlık ihtimalini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

İsmin Hal Eklerindeki Benzerlikler veya Denklikler

Sumerce’de var olduğu kabul edilen ismin hal ekleriyle Türkçe’de var olduğu kabul edilen hal eklerinin sayısı aynı değildir. Genel kanaate göre Sumerce’de belirtme hali yoktur. Türkçe’de vardır. Yine Sumerce’de hal eki olarak ele alınan *-gim* “gibi” Türkçe’de edat olarak değerlendirilmektedir. Türkçe “ekseri yazmada, bilhassa eski olanlarında, hal ekleri isme bitişik olarak yazılmamıştır. Bunun dışında, mantıki ve gramatik kullanılışa göre hal ekleri ile son çekim edatları arasında kesin bir fark yoktur. Her ne kadar, Eski Türkçede birçok durumlar için uygun düşmese de, çekimli dillere dayanarak, sadece kolaylık olsun diye, “hal” tabiri kullanılmıştır.”²⁶ Dolayısıyla, diller karşılaştırılırken bazen terminoloji sorun teşkil edebilmektedir.

Varış Halinin Eki: *-še/-eše*

Türkçe’de “*-e*, *-e* kadar, *-çe*” ekleriyle belirtilen bu hal eki Sumerce’de *-eše* veya *-še* biçiminde geçmektedir. İsmin varış halinin eki Sumerce’de en sık *-še* hece değeriyle²⁷ okunmakta ve 𐎱 işaretiyle gösterilmektedir. Buna rağmen canlı ve cansız her isimle kullanılabilen varış hali ekinin Gudea ve

²⁵ Talat Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, 2. Baskı, İstanbul: Mehmet Ölmez, 2003, 110, 135.

²⁶ A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, çev. Mehmet Akalın, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, 63.

²⁷ ETCSL’de EŠ₂; Borger’de ŠE₃. Bkz. L. Gürkan Gökçek ve Oğuzhan Abacı, “Sumerce’de İsmin Halleri”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, sy. 9 (2017): 20.

sonrası devirlerin metinlerinde, sesliden sonra -š halini aldığı anlaşılmaktadır.²⁸

Bu hal eki bir ifadede zaman veya mekan açısından varış yeri olarak “-e”, “-e doğru”, yahut “için”, “-e göre”, “hakkında”, “-dığı için”, “-nın aşkına/hatırına”, “olarak, gibi” anlamlarını sağlar.²⁹ Eğer zaman söz konusuysa veya bir yerden bir yere kadar herhangi bir aralık anlatılmak isteniyorsa bu sefer söze “-e kadar” anlamı katar. Dolayısıyla, bu ek hem durum eki mahiyetinde kullanılır hem zarf yapmak için kullanılır.

Sumerce’de yazılışı bakımından, sessiz ile biten bir heceden hemen sonra bir sessiz ve bir sesliden ibaret olduğu görülen -še eki, zarf yapan bir ek olarak kullanıldığında genellikle sessizden hemen sonra é-še veya e-še şeklindedir. Bu ek, zarf oluştururken Türkçede görülen kahramanca, akıllıca, sınıfça, insanca örneklerindeki -ce/-ca/-çe/-ça eklerinin işlevine benzer şekilde “olarak/gibi” anlamı katmaktadır. ^dNin-gír-su u₄-dè-éš ifadesindeki u₄-dè-éš burada güneşçe yani “güneş gibi” anlamı kazandırmıştır.³⁰

Genel itibariyle, Sumerce’de bir varış yeri olarak mesela “Lagaş’a” denilecekse Lagaş^{ki}-še ifadesi kullanılır. Türkçede bu ekin yönelme hali ekinin yerinde -çe ile Tuvaca’da ve Şorca’da korunmuş olduğu gözlenir. Mesela kémçe “çaya”, hólçe “göle”, ıyaşçe “ağaca”, moyunçe “boğaza kadar” bunu doğrular.³¹

Şorcada ve Hakasçada yönelme halinin ekiyle ilişkili bulunan -çe, çıkma hal eki -den/-dan gibi kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Sumerce’deki bu -še ekinin Jagersma’nın bir çevirisine bakarak Türkçede aynen korunduğu söylenebilir. Jagersma, “gù-dé-a-áš en ^dnin-gír-su-ke₄ šu ba-ši-ti = Ningirsu,

²⁸ Gonzalo Rubio, “Sumerian Morphology”, *Morphologies of Asia and Africa*, 1. Cilt, Düz.: A. S. Kaye Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, (2007): 1331.

²⁹ Eratalay, *Sümerce ile Türkçe’nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Açından İncelenmesi*, 98-101.

³⁰ Jagersma, *A Descriptive Grammar of Sumerian*, 190.

³¹ B. A. Serebrennikov ve N. Z. Gadjieva, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri*, Çev. M. Ö. Tevfik Hacıyev, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011, 81.

onu Gudea'dan aldı"³² cümlesinde geçen *gù-dé-a-áš* ifadesini *Gudea'dan* şeklinde çevirmiştir. Dolayısıyla O'nun bu çevirisindeki *-áš* ekinin durumu Şorcadaki "Koylar *çolça* parçalar = koyunlar *yoldan* giderler", Hakaşcadaki "taygaça = *taygadan*", Türkiye Türkçesindeki "yol boyunca = yol boyundan"³³ örnekleriyle uyum gösterir. Bu hal eklerinin uyumu bir bakıma da Türkiye Türkçesindeki "10 Lira(y)a aldı = 10 Liradan aldı" cümlelerindeki *-a* (yönelme h.) ve *-dan* (çıkış h.) eklerinin aynı görevi üstlenmiş olmasıyla ilgilidir.

Aşağıdaki örnekte ise varış halinin ekine ait "-e kadar" anlamı görülmektedir. Böylesi kullanımlar günümüz Türkçesinde de "elimeçe çamura battım" cümlesindeki gibi aynı anlamla kullanılmaktadır.³⁴

Ör. 16

𒍪 𒍪𒍪 𒍪𒍪𒍪

šu-mu-uš

šu-mu-š(e)

1 2 3

=Elime kadar...

1) šu: el

2) -mu: iyelik eki (benim)

3) -(u)še: varış halinin eki (-e / -e kadar)

Varış halinin eki olan *-še* eki yine "için" anlamıyla Türkçedekine yakın bir şekilde görünür.

Ör. 17

𒍪 𒍪𒍪 𒍪𒍪 𒍪𒍪

šag₄ dağal-zu-še₃

1 2 3 4

³² Jagersma, 182. Ayrıca bkz. Thomson, 228.

³³ B. A. Serebrennikov, *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri*, 81.

³⁴ L. Gürkan Gökçek ve Oğuzhan Abacı, 3.

=geniş yüreğin için³⁵

1) şag₄: kalp, yürek; gönül

2) dağal: geniş

3) -zu- : senin (İyelik Zamirinin 2. TK Eki)

4) -še₃: için (Edat)

Bu vesileyle, Orhon Abidelerinde *üç(ü)n* biçiminde geçen *için* edatının Sumerce'de durum eklerinden sayılan *-še* veya *-eš(e)* ekinin evrilmiş hali olabileceği söylenebilir.³⁶

Ör. 18

u₄ 30 zal-la-aš³⁷

1 2 3 4 5

= 30 gün geçene kadar

1) u₄(d): gün

2) 30: otuz

3) zal- : geç^{mek} (çekimsiz halde fiil)

4) -(^l)a: fiilden isim yapan ek.

5) -aš: varış halinin eki. (-e kadar)

³⁵ Enlil-bani A 139. Bkz. ETCESL, c.2.5.8.1.

³⁶ Türkçedeki *için* edatının Orhon Yazıtlarındaki kullanımı. Bkz. Tekin, *Orhon Yazıtları*, 24-25.

³⁷ Jagersma, 653.

İlgi Halinin Eki: -ak

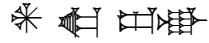
İsimleri birbirine bağlayıp tamlama oluşturmaya yarayan ilgi halinin eki Türkçe de *-in/in*, Sumerce’de *-ak* veya *-ag* şeklindedir. Bu görevi üstlenen ek, Orhun abidelerinde *-ig/ug*’dur. ³⁸

Ör. 18

Urum₂-^{ki} ma(k) bàd-bi mu-dù
1 2 3 4 5 6
= Ur’un duvarını yaptı.

- 1) Urum₂-^{ki}: Ur kenti
- 2) -ma(k): ilgi halinin eki (-ak)
- 3) bàd-: duvar
- 4) -bi: iyelik zamirinin eki (-ı/u)
- 5) mu-: fiil ön eki
- 6) -dù: yap^{mak} fiilinin kökü

Ör. 19

✱

an-dul₃ nuruš-ak

an-dul₃ nuruš-ak
1 2 3

= Kahramanın koruyucusu

- 1) an-dul₃ : koruyucu
- 2) nuruš: genç erkek işçi; kahraman
- 3) -ak: ilgi halinin eki (-in, -un).

³⁸ John Dyneley Prince, “Phonetic Relations in Sumerian”, *Journal of the American Oriental Society*, sy. 39 (1919): 276. “Türk bodun+ug atı küsi yok bolmazun tiyin Türk halkının adı sanı yok olmasın diye” (KT D 25). Bkz. Tekin, *Orhon Yazıtları*, 30.

geçirmiştir. Bundan da öte, Türkçede vasıta halinin ekinin sadece *-n* ve *-la* olmadığı anlaşılmaktadır. Bulunma halini gösteren *-DA* ve çıkma halini gösteren *-DAn* ekleri vasıta halinin işlevini üstlenmiş diğer eklerdir.

Türkçenin eski dönemlerinden itibaren *-ta* veya *-da* şeklinde görülen bulunma hal eki, bu hal işlevinin dışında vasıta hal ekinin işlevini üstlenmiştir. “Zahirim eyü adda, gönlüm fâsid ta'atda” veya “saltanat ve 'ıyş u 'işretde” ifadelerinden anlaşılan budur. Yine, çıkma halinin eki olarak bilinen *-DAn* ekinin Türk dilinin çeşitli dönemlerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında hem bulunma hem vasıta hâli işleviyle kullanıldığı görülmektedir. Mesela, “Bu şerbetden tolupdur sîneler kahr” ifadesindeki *-den* veya “açlık sebebiden” ifadesindeki *-din* ekleri vasıta işleviyle kullanılmıştır. Bu noktada, *-DAn* hal ekinin diğer isim hâl ekleri yerine seyrek, ancak bulunma ve vasıta işlevi yerine sıklıkla kullanılması dikkat çekmektedir.⁴⁷

Dahası Türkiye Türkçesinden yastamak (yaslamak), Saha Türkçesinden açıkltaa- (açıklamak), muñnaa (munla-, bunla-, ıstırap vermek), öydöö- (hatırlamak; idrak etmek), tunnaa- (canlamak, canlandırmak; can vermek)⁴⁸ kelimelerinin yapısına bakılırsa yapım eki olsa dahi biçim olarak bu *-DA* ekinin *-LA* şeklinde Türkçede var olduğu açıktır. Dolayısıyla, Orhon metinlerinde *-ta* biçimiyle görülen bulunma ve çıkma hal eki biçim olarak özellikle isimden türemiş fiillerde, *-na*, *-la* ve *-ta* şekillerinde birer yapım eki olarak, birbirinin yerine kullanılmış ve aynı görevi üstlenmiştir.

Bazı eklerin başında bulunan [l] sesinin [t,d] sesleri ile karşılandığını gösterir bir diğer örnek de Kırgız lehçesindeki çoğul ekidir. Çoğul ekinin

⁴⁷ Fatih Özek ve Bilgüt Sağlam “+DAn Çıkma Hâli Ekinin Vasıta Ve Bulunma Hâli İşlevi Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24. Cilt, sy. 2 (2014): 13. Gürer Gülsevin, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997, 54, 67.

⁴⁸ M. Fatih Kirişçioglu, “Saha Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Düz. Ahmet Bican Ercilasun. Ankara: Akçağ, 2007: 1129-1284. Tunnaa- fiilindeki tun “ruh; can” demektir.

bilindik *-lar* ve *-nar* şekillerinin dışında *-tAr* ve *-dAr* şekli Kırgız Türkçesinde mevcuttur. Mesela: *kızdar* ‘kızlar’, *koldor* ‘kollar’, *cigitter* ‘yiğitler’, *ottor* ‘ateşler’.⁴⁹

Bulunma Halinin Eki: -a

Sumerce’de bulunma halinin eki $\bar{\text{r}}$ *-a*’dır. Sumer dilinde bu ekin bazen tek başına bazen başka bir sessizle birlikte yazıldığı görülür ve cansız varlık adlarıyla kullanılır.⁵⁰ Fakat nadiren de olsa canlı varlık adlarıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu ek zaman ve mekan içinde bir yeri açığa vurur. “İçinde, üstünde” anlamlarını barındırır.⁵¹ Rubio’nun verdiği bilgiye göre bazı deyimlerde *-da* biçiminde görülür.⁵² Arno Poebel de *-da* ekini doğrudan bulunma halinin eki olarak vermiştir ve sıkça kullanıldığını belirtmiştir.⁵³ Görünen o ki muhtemelen bu ek sonradan, “yanında” anlamı verilerek hal eki olmaktan çıkarılmıştır. Bulunma hal ekinin *-a* şekli ayrıca yönelme halinin eki olarak da kullanılmıştır. Bu durum, Yeni Sumer çağından itibaren görülür ve böylece, *lugal-mu-ra* “kralıma” ifadesi yerine *lugal-mu-a* veya *lugal-ma* ifadelerinin yer aldığı görülür.⁵⁴

Söz konusu ek Türkçede genel olarak *-ta* ve *-da* ile karşılanmıştır. Bununla birlikte, Orhon Yazıtları döneminde *-a/-e* şeklinde var olduğu da gözden kaçmaz.⁵⁵ Sonuçta, her iki dil de bulunma hal ekini *-a* ile karşılamıştır. Türkçenin mevcut erken dönem metinlerinde (Orhon) bu ekin

⁴⁹ Gülzura Cumakunova, (2004). “Kırgız Türkçesinin Tarihsel Aşamaları Üzerine Düşünceler”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002, Bildiriler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, 2004, 89.

⁵⁰ Thomson, 98-99; Foxvog, 33.

⁵¹ Jagersma, 172.

⁵² Rubio, 1131.

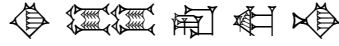
⁵³ Arno Poebel, *A Sumerian Grammar and Chrestomaty with a Vocabulary of the Principal Roots in Sumerian*, Paris: Librairie Paul Geuthner, 1911, 75. Mesela onun çevirisiyle *é-mu-da mušen-gim* “tapınağımda, kuş gibi” anlamına gelmektedir.

⁵⁴Arno Poebel, *Grammatical Texts VI.*, Cilt, Philadelphia: University of Pennsylvania The University Museum, 1914, 103; Thomson, 99.

⁵⁵Tekin, Orhon Yazıtları, 38,78,82. Bkz. üye=üstte, yaşım=yaşımda, birye=güneyde, yırya=kuzeyde.

fazlaca geçmeyişi belki de Sumer çağından Göktürk çağına uzanan bir zaman aralığında artık kullanımdan düşmeye başlamasıyla açıklanmalıdır.

Ör. 28

ki-siskur₂-ra-ka-na⁵⁶

1 2 3 4 5

= adak yerinde.

- 1) ki: yer
- 2) siskur₂: kurban; adak
- 3) -ak-: ilgi halinin eki
- 4) -an- : iyelik zamirinin eki (onun)
- 5) -a: bulunma hal eki

Ör. 30

nin-hur-sag / nin iri-da mú-a

1 2 3 4 5 6

= Ninhursanga için, kentte büyüyen hanımefendi...⁵⁷

- 1) nin-hur-sag: Ninhursanga
- 2) nin: hanımefendi
- 3) iri- : kent
- 4) -da: bulunma halinin eki
- 5) mú- : büyümek fiilinin kökü
- 6) -a: fiilden isim yapan ek; sıfat fiil eki.

⁵⁶ Hayes, *A Manuel of Sumerian Grammar and Texts*, 184.

⁵⁷Dietz Otto Edzard, *Gudea and His Dynasty (The Royal inscriptions of Mesopotamia. Early periods; v.3/1)*. Canada: University of Toronto Press, 1997, 29. Edzard bunun çevirisini "For Ninhursanga, the lady who has grown in one with the city..." şeklinde vermiştir.

Eşitlik (veya Benzetme) Halinin Eki: -gim

Karşılaştırma ilişkisi kurarak söze aynılık veya benzerlik anlamı katan bu hal eki, eski çevirilerde genellikle *gim* 𒄠 (=GIM/DIM₂) değeriyle geçmektedir. Sonradan *gin*₇ 𒄠 (=GIM/DIM₂) ve günümüzde *gen*₇ 𒄠 (=GIM/DIM₂) ses değerlerinin atandığı görülen eşitlik veya benzetme halinin eki ⁵⁸ bazen en sonda /-n/ olmaksızın -ge/gi 𒄠 (=KID) şeklinde göze çarpmaktadır. Akadcadaki -*kīma* (=GIM) ile aynı anlamı taşır. Bu ek, hem canlı hem cansız varlık adlarıyla kullanılabilir fakat çoğul isimlerle kullanıldığı görülmemiştir. İsmi bu hali, adından da anlaşılacağı gibi fiille bir bağ kurmaz. Onun kurduğu bağ veya ilgi, isimler arasındadır.⁵⁹

Bu ekini çivi yazılı metinlerde -*gi-im*, -*gi-in*, -*ge-en* şeklinde çift heceli veya -*gi/ge*, -*ki/ke* veya -*gé/ke*₄ şeklinde tek heceli geçtiği de görülür.⁶⁰

Sumerce’de hal eki olarak değerlendirilen -*gim*’in Türkçe karşılığı bir edat olan “gibi/gimi/kibi”dir. Türkçede “son çekim edatı” şeklinde tanımlanır. Ayrıca hal ekleri gibi işlevlerinin olduğu da dikkate alınır. Bu noktada, “-*gim* bir edat mıdır yoksa ek midir?” sorusunu bir yana bırakıp onun anlamı, şekli ve konumu itibarıyla her iki dildeki karşılığını ele alacak olursak yine aynı sonuçla karşılaşırız: -*gim* her iki dilde de aynı anlamda ve aynı görevde kullanılır.⁶¹

Ör. 31

𒄠 𒄠 𒄠

šu-i-gim⁶²
1 2

⁵⁸ Zólyomi, 44; Edzard, *Sumerian Grammar*, 44.

⁵⁹ Jagersma, 203; Edzard, *Sumerian Grammar*, 44; Jeremy Black v.dğr., *A Concise Dictionary of Akkadian*, 2. Baskı, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000, 157.

⁶⁰ Foxvog, 44; ePSD, 2018; Gökçek ve Abacı, 21.

⁶¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak, 2009, 365-367; Korkmaz, 1053-1054.

⁶² N 5213 (MSL 13, 014 A1) [Proverb Collection].

Bkz. <http://oracc.museum.upenn.edu/dcclt/pager>. (14.12.2018)

= Berber gibi...

1) ū-i : berber

2) –gim : gibi

Ör. 32

gu₄-gim / u₄-ne-na hé-gaz!...

1 2 3 4 5 6 7

=Boğa gibi, gününde kesile!⁶³

1) gu₄: boğa

2) –gim: benzetme halinin eki (-gibi)

3) u₄- : gün

4) –ne- :iyelik zamirinin eki (onun)

5) –⁽ⁿ⁾a: bulunma halinin eki

6) hé- : dilek-şart kipinin eki

7) -gaz: kes^{mek} fiilinin kökü

Görüleceği üzere Sumerce ve Türkçe arasında bazı dizimsel benzerlikler söz konusudur. Bu benzerlikler daha ziyade ekler ile kendini göstermekte olup, bunlar tamlama eki, yönelme eki, çıkma veya ayrılma eki, bulunma eki, yön gösterme eki ve benzetme ekidir. Bunun haricinde, kabul edilen kurala göre Sumerce'deki sıfatların isimlere göre konumu her ne kadar Türkçe'deki yapıya uyum sağlamasa da, bazı örnekler bu durumun aksini gösterir. Sumercedeki bu dizimin Sami dilleri etkisinden kaynaklanabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim özellikle Sumercenin erken dönemlerine tarihlenen bazı sıfat tamlamalarında Türkçe ile benzer bir sıfat diziminin olduğu görülmektedir. Bu benzerlik *lugal* örneğinde olduğu gibi yazıya da

⁶³ Gudea E3/1.1.7.StB. Bkz. Edzard, Gudea and His Dynasty, 38. Edzard, *u₄-ne-na* sözünü "o günde" olarak çevirmiştir. Fakat böyle bir çeviriyle *u₄-ne-na* sözündeki *–ne*, yani *onun* (-ane) zamir ekinin yeri boş kalacaktır. Halbuki anlam "günde" değil "gününde" şeklinde olmalıdır.

yansımasıdır. Sonuçta, Türkçenin evrelerini saptamada Sumerce'nin önemli bir kaynak olduğu gerçeği önümüzde durmaktadır. Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız benzerlikler veya denklikler sadece Sumercenin başka dillere yansımalarını veya dillerle münasebetini açıklamakla kalmayıp Türkçenin yaşı hakkında fikir sunabilecek bir dayanak oluşturur. Aradaki kronolijik boşluğa rağmen kelime dizinlerinde görülen bu benzerlikler Türkçenin derin tarihine ışık tutabilir. Hiç kuşku yok ki bu alanda yapılacak ileri çalışmalar konuya daha net bakmamızı sağlayacak veriler ortaya koyacaktır.

Kaynaklar

- BLACK, J. – GEORGE A. - POSTGATE N. *A Concise Dictionary of Akkadian* (2 b.). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2000.
- ÇEÇEN S. – GÖKÇEK L. G., “Sumerce’de Kültür Tarihimize Dair İzler”, *Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), (2005): 1-7.
- CUMAKUNOVA, G., “Kırgız Türkçesinin Tarihsel Aşamaları Üzerine Düşünceler”, *Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu 2002, Bildiriler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, (2004): 74-93.
- Cuneiform Digital Library Initiative (CDLI), A joint project of the University of California, Los Angeles, the University of Oxford, and the Max Planck Institute for the History of Science, Berlin, 2018. <https://cdli.ucla.edu/>
- Digital Corpus of Cuneiform Lexical Texts (DCCLT), 2018 <http://oracc.museum.upenn.edu/dcclt/corpus>
- Dîvânu Lugâti't-Türk Veri Tabanı, Türk Dil Kurumu İnternet Yayını, 2018.
- EDZARD, D. O. *Gudea and His Dynasty (The Royal inscriptions of Mesopotamia. Early periods; v. 3/1)*. Canada: University of Toronto Press, 1997.
- EDZARD, D. O. *Sumerian Grammar*. Leiden-Boston: Brill, 2003.
- Electronic Text Corpus of Sumerian Royal Inscriptions (ORACC), 2018. <http://oracc.museum.upenn.edu>
- (*E-ana-tum 5 [E1.9.3.5]*). ORACC: Electronic Text Corpus of Sumerian Royal Inscriptions: 2018. <http://oracc.museum.upenn.edu/etsri/sux> adresinden alınmıştır.
- Electronic version of Pennsylvania Sumerian Dictionary (ePSD), Babylonian Section of the University of Pennsylvania Museum of Anthropology and Archaeology, 2018.

- ERATALAY, S. “Sümerce ile Türkçe'nin Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Açından İncelenmesi”, *Doktora Tezi*. Van: T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, 2014.
- ERGİN, M. *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yay., 2009.
- ETCSL İşaret Listesi, *The ETCSL project*, Faculty of Oriental Studies, University of Oxford. 2018.
<http://etcsl.orinst.ox.ac.uk/edition2/signlist.php>
- FOXVOG, D. A., *Introduction to Sumerian Grammar*. Berkeley: University of California, Haziran 2011.
- GABAİN, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- GADD C.J. - LEGRAIN L., *Ur Excavations - Texts - I Royal Inscriptions*. London: The Oxford University Press, 1928.
- GADD, C. J., *Ur Excavations Texts I - Royal Inscriptions*. London: British Museum & Museum of the University of Pennsylvania, 1928.
- Genel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, (10.02.2018)
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts
- GÖKÇEK L. G. - ABACI O. Sumerce'de İsmi Halleri. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences – CAHIJ-* sy. 9, (2017): 288-315.
- GÜLSEVİN G., *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.
- HAYES, J. L., *A Manuel of Sumerian Grammar and Texts*. Malibu: Undena Publications, 1990.
- HİRİK, S., *Öbek Yapılarda Yönetim*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 1, (2017): 389-416.
- HOMMEL, F., The Sumerian Language and Its Affinities. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, New Series*, 18(3), (1886): 351-363.

- JAGERSMA, A. H., *A Descriptive Grammar of Sumerian*. Faculty of the Humanities, Leiden University, 2010.
- KARAHAN L., *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2010.
- KİRİŞÇİOĞLU, M. F., “Saha Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, Düz. Ahmet Bican Ercilasun (2007): 1129-1284. Ankara: Akçağ Yay.
- KORKMAZ, Z., *Türkiye Türkçesi Grameri-Şekil Bilgisi*, 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2009.
- ÖZEK F. - SAĞLAM B. “+DAn Çıkma Hâli Ekinin Vasıta ve Bulunma Hâli İşlevi Üzerine”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), (2014): 13-18.
- POEBEL, A., *A Sumerian Grammar and Chrestomaty with a Vocabulary of the Principal Roots in Sumerian*. Paris: Librairie Paul Geuthner, 1911.
- POEBEL, A., *Grammatical Texts* (Cilt VI). Philadelphia: University of Pennsylvania The University Museum, 1914.
- PRINCE, J. D., “Phonetic Relations in Sumerian”, *Journal of the American Oriental Society*, sy. 39, (1919), 265-279.
- RUBIO, G., “Sumerian Morphology”, *Morphologies of Asia and Africa*, Düz. A. S. Kaye, 1. Cilt, 1330-1350. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2007.
- SEREBRENNIKOV B. A. - GADJIEVA N. Z., *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri*, Çev. Tefik Hacıyev, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.
- TALAT T. – ÖLMEZ M., *Türk Dilleri/ Giriş*, 2. Baskı, İstanbul: Yıldız Yay., 2003.
- TEKİN, T., *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK, 1997.
- TEKİN, T., *Orhon Türkçesi Grameri*, 2. Baskı, İstanbul: Mehmet Ölmez Yay., 2003.
- TEKİN, T. *Orhon Yazıtları*, 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu, 2014.

- THOMSON, M.-L., *The Sumerian Language: An Introduction to Its History and Grammatical Structure*, 10 .Cilt, Copenhagen: Akademik Forlag, 1984.
- TUNA, O. N., *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihî İlgisi ve Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, 2. Baskı, Ankara: TDK, 1990.
- Türk Lehçeleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu, 2018.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_lehceler&view=lehceler
- VARDAR B. – GÜZ N. – HUBER E. – SENEMOĞLU O. – ÖZTOKAT E., *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul: Multilingual, 2007.
- ZÓLYOMÍ, G., *An Introduction to the Grammar of Sumerian with the collaboration of Szilvia Jáka-Sövegjártó and Melinda Hagymássy*, Budapest: Eötvös University Press, 2017.

Kısaltmalar

- Akk. Akadca
AO Der Alte Orient
CDLI Cuneiform Digital Library Initiative
DLT Divan-ı Lügat'it Türk
ED Er Hanedan Dönemi
ED Lu Early Dynastic Recensions of Lu
ETCSL Electronic Text Corpus of Sumerian Literature
FAOS Freiburger Altorientalische Studien
MEE Materiali epigrafici di Ebla
MS Tablet from the Marten Schoyen Collection.
MSL Materialien zum sumerischen Lexikon / Materials for Sumerian
Lexicon
OIP Oriental Institute Publications
TDK Türk Dil Kurumu
TLS Türk Lehçeleri Sözlüğü
VN Votivnyja Nadpisi Sumerijskih Pravitelej
YOS Yale Oriental Series